

Slovensko medzi Ruskom a NATO

(1993)

Na časovom konte Slovenskej republiky pribúdajú týždne a mesiace, čoskoro prekróči prvý rok svojej existencie. V každodennom živote prevažujú starosti o infláciu, zamestnanosť či nezamestnanosť, dvojjazyčné tabule s názvami obcí a ďalšie témy každodennej politiky. Sú to všetko iba drobné témy v porovnaní s jednou veľkou témou, ktorá na nás čaká za horizontom všedných dní. Témou je geopolitické postavenie Slovenska medzi Tatrami a Dunajom a zároveň v strede Európy. Geopolitické postavenie medzi siločiarami kontinentálnych síl, ďaleko silnejších a dynamickejších, než by sa proti nim mohlo postaviť Slovensko. Pokúsme sa vypracovať správu o našom geopolitickom postavení na základe odpovedí na otázky: čo sme? čo chceme? a čo môžeme?

Otázka Čím sme?, zahŕňa v sebe aj otázku Kde sme?, pretože našu dnešnú podobu formovali dejiny úzko späté s územím, na ktorom sa usadili naši predkovia. Naša najstručnejšia historická charakteristika sa dá vyjadriť piatimi slovami: sme Slovania západného kresťanského náboženstva. Tieto dva prosté historické fakty pokladám za zdroj vnútorného napätia slovenskej spoločnosti, ktoré sa tiahne našimi dejinami. Vnútorné napätie niekedy oslabuje, inokedy posilňuje spoločnosť. Netreba hádať, ktorej alternatíve by som dal prednosť.

Slovenská príslušnosť uľahčuje našu komunikáciu predovšetkým so susednými slovanskými národmi – s Čechmi, s Poliakmi

a Ukrajincami. S poslednými je naša komunikácia nová a takmer iba začínajúca, keďže ani my, ani Ukrajinci sme doteraz prakticky nemali vlastný samostatný štát. Predovšetkým slovanskými väzbami si možno vysvetliť naše dobré vzťahy a plynulú komunikáciu s juhoslovanskými národmi. Slovenská príslušnosť vytvára dobré komunikačné väzby aj medzi nami a najväčším slovanským národom – Rusmi. Slovensko-ruské styky boli predovšetkým kultúrne. V dobe najväčšej maďarizácie v minulom storočí samotná existencia veľkého Ruského štátu na východe bola morálnou posilou pre slovenských národovcov. Jednoducho nemožno ignorovať Kollárove verše zo Slávy dcéry o mohutnom dubisku „jenž vzdoruje zhoubným až dosaváde časům“. Slovanské národy sídlia skôr na východe Európy než na západe, preto naša slovenská príslušnosť vytvára východný vektor našej geopolitickej polohy.

— Západný vektor našej geopolitickej polohy vytvára naša náboženská príslušnosť. Táto je jednoznačne západná. Či prevažujúce rímskokatolícke náboženstvo alebo evanjelická cirkev a iné protestantské cirkvi, alebo gréckokatolícka cirkev, všetky sú západnej proveniencie. Naši predkovia prijali túto náboženskú príslušnosť dobrovoľne, historicky sa osvedčila a v krízových okamihoch našich dejín vždy vystupuje ako spoločenské tužidlo. Pre sekularizované uši našich dní to môže znieť archaicky a nesprávne, ale skutočnosť je taká, že v najkrajnejších krízových okamihoch prevažuje náboženská príslušnosť nad akoukoľvek inou. Paradoxným spôsobom sme toho svedkami aj v súčasných ozbrojených konfliktoch či na území bývalej Juhoslávie alebo na Kaukaze. Povedal mi nedávno jeden účastník medzinárodnej konferencie z bývalej Juhoslávie, ako pre tamjších moslimov ich moslimská príslušnosť v minulých rokoch bola kdesi na konci životných hodnôt a takmer si ju neuvedomovali. Táto takmer odsunutá životná dimenzia však stačila, aby sa v priebehu konfliktu predierala čoraz viac na povrch, dnes je na vrchole hodnôt a je dosť silná, aby motivovala ľudí bojovať až na smrť. Naši dovolenkári v Juhoslávii v uplynulých desaťročiach pravdepodobne

by tento pohľad potvrdili. Kto z nich pred rozpadom Juhoslávie vôbec zaregistroval náboženské rozdiely na jej území. Dnes sú to frontové čiary a hranice enkláv. Sila náboženskej dimenzie v živote človeka je pre mňa dôkazom, že ak by niekedy došlo k ozajstnému konfliktu medzi Východom a Západom, a tým aj ku vzájomnému nárazu nášho východného a západného vektora, budeme na strane západu. Ako historický precedens mi napadá postoj generála de Gaulla. V dobe, keď bol francúzskym prezidentom, vyviedol Francúzsko z úzkej atlantickej príslušnosti, Francúzsko opustilo vojenskú zložku paktu NATO a robilo samostatnú zahraničnú politiku, ktorú v tej dobe viacerí americkí publicisti označovali za protiamerickú. Zablokoval vstup Anglicka do Európskeho spoločenstva a mal lepšie vzťahy s vtedajším Sovietskym zväzom než ktorýkoľvek iný západný štátnik. Ale keď hrozilo vypuknutie vojny medzi Sovietskym zväzom a Spojenými štátmi v dobe kubánskej krízy v roku 1962, na vrchole krízy generál de Gualle poslal telegram prezidentovi Spojených štátov Johnovi F. Kennedymu s textom, že ak vypukne vojna medzi Sovietskym zväzom a Spojenými štátmi, Francúzsko bude bojovať po boku Spojených štátov.

Ešte by som mal spomenúť dialničné spojenie, rozdiel v colných tarífach, cenu spotrebných výrobkov z rôznych krajín, rebríčok populárnych skladiel a obľúbené značky áut, ako parametre nášho geopolitického postavenia. Parametre, ktoré pravdepodobne väčšina našich občanov považuje za najdôležitejšie. Ony sa takými môžu javiť, ale jednoducho nie sú. A preto ich môžem z úvah o našom geopolitickom postavení vynechať. Na záver tejto časti zopakujem veľmi peknú metaforu, ktorú v jednom súkromnom rozhovore mal povedať maďarský prezident Árpád Göncz. Povedal, že Slovensko je ako šíp medzi Východom a Západom a záleží na tom, či letí z Východu na Západ, alebo zo Západu na Východ.

Na otázku Co chceme?, by sme mohli odpovedať ako vo sne, že chceme harmonické vzťahy medzi Východom a Západom, aby všetky ropovody a plynovody zo Sibíri na Západ viedli cez Slovensko,

rovnako diaľnice a železnice, jednoducho, aby komunikácia medzi Východom a Západom prechádzala cez Slovensko a východniari a západniari za ňu Slovensku platili. Jeden čas sa v časti našej publicistiky používala iná metafora, menej vzletná než oná Gönczova o Slovensku, ktorá hovorila, že Slovensko by malo byť mostom medzi Východom a Západom. Z istej časti slovenskej publicistiky sa na túto metaforu spustili hromy-blesky, aké nevýhodné je byť mostom, a preto ju už radšej nepoužívajme.

K odpovedi na otázku čo chceme, nás možno priblíži odpoveď na otázku – čo nechceme. Odpoveď je tu jednoznačná a zdá sa, že jednomyselná: nechceme byť na hranici dvoch znepriatelených svetov či blokov. Nezáleží na tom, či hranica týchto blokov prebieha na našej západnej či východnej hranici. Nechceme byť ani hračkou medzi týmito blokmi a nechceme sa ocitnúť ani úplne mimo jedného, ani druhého. Nechceme sa ani hanbiť, ani popierať spomenuté dva vektory našej existencie.

Sme členom jedinej významnejšej celoeurópskej politickej organizácie, Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe. Je to však zatiaľ skôr diskusná organizácia, než skutočne funkčná. Aká je funkčnosť tejto organizácie, keď dvaja jej členovia, Arménsko a Azerbajdžan, vedú proti sebe vojnu. Ďalšie významné organizácie nie sú v pravom slova zmysle celoeurópske. Všeobecne možno povedať, že ak by boli západo- aj východoeurópske organizácie, mali by sme záujem byť v oboch. V skutočnosti sú funkčnými iba západoeurópske organizácie, predovšetkým spomeniem Radu Európy a Európske spoločenstvo. Východoeurópske politické organizácie nemožno označiť za funkčné. Ani Spoločenstvo nezávislých štátov nemožno za také označiť. Chceme preto byť členmi západoeurópskych politických organizácií. Chceme byť aj členom západoeurópskej či atlantickej bezpečnostnej organizácie, ktorou je NATO. Podľa možnosti chceme sa stať členom NATO tak, aby naše členstvo, samozrejme aj členstvo našich susedov, pokiaľ to môžeme ovplyvniť, nepôsobilo provokujúco na Rusko. Nechceme, aby to pôsobilo

provokujúco na Rusko práve z dôvodu, aby nenastal efekt, ktorý som spomínal. Efekt opätovného rozdelenia Európy na Východ a Západ a vybudovania novej hranice zvyšovania napätia. Pravda, či sa tak stane, a do akej miery budeme zohľadňovať stanoviská Ruska k nášmu prípadnému členstvu v NATO, závisí vo veľkej miere aj od politiky Ruska. Ak sa bude Rusko uberať cestou vnútorného mieru, stability a vypočítateľnej racionálnej politiky, budeme si môcť dovoliť vo zvýšenej miere rešpektovať jeho záujmy. Ak by v Rusku vypukla občianska vojna alebo sa ocitlo v kritickom pásme politickej a hospodárskej nestability, my aj naši susedia v strednej Európe budeme musieť vo zvýšenej miere dbať na vlastné bezpečnostné záujmy a menej na iné. V tomto prípade na Ruské. Povedané slovami Jána Pavla II. chceme, aby Európa dýchała oboma časťami svojich pľúc – východnou aj západnou. Ak by to nebolo možné, pretože jedna časť jej pľúc by mala zápal, neostane nám nič iné, len dýchať zvyšnou polovicou a tou je v dnešnej situácii s najväčšou pravdepodobnosťou Západ.

■ Tak trochu prechodom medzi tým, čo chceme my, a tým, čo môžeme, je to, čo chcú iní. Na Východe je odpoveď jednoduchá: Rusko nás nechce v NATO. V tomto zmysle sa vyjadrovali moji ruskí partneri z ministerstiev, z akademických aj vojenských kruhov počas mojej návštevy v Moskve v decembri minulého roku. Pred nedávnom to aj oficiálne potvrdil ruský prezident Boris Jeľcin vo svojom liste hlavným západným štátnikom.

■ Je zaujímavé, že zatiaľ sa zdá, akoby nás ani Západ nechcel do NATO. Z posledných signálov s týmto obsahom spomeniem rozhovor nemeckého ministra zahraničných vecí Klauza Kinkelera v Spiegeli, číslo 39 z tohto roku. Postoj NATO k nášmu prijatiu za členov má v sebe určitú logiku. Pod našim prijatím rozumiem nie iba prijatie Slovenska, ale aj ďalších štátov vyšehradskej skupiny. Štáty NATO boli ochotné budovať zastrešujúcu silu a prijímať na seba riziká, pokiaľ išlo o ich vlastnú bezpečnosť. Keď ide o bezpečnosť iných, v tomto prípade našu, prečo by mali oni podstupovať riziko. Nie sú

ochotní podstúpiť také riziko v Bosne a nechcú bezhlavo vstupovať do rizík v našej oblasti. Klaus Kinkel to v spomenutom Spiegli vyjadril takto: rozšírenie NATO smerom na Východ môže nastať iba vtedy, keď z toho nevzniknú žiadne nové napätia s Ruskom. A aj potom len vtedy, ak Spojené štáty ako najsilnejší partner v NATO, ako aj ďalšie členské krajiny v NATO, budú pripravené celú oblasť vojensky a politicky poistiť, čiže postupovať opatrne vopred, žiadne unáhlené akcie. V súčasnej situácii nemôže prevziať NATO na seba žiadne bezpečnostné garancie za východoeurópske krajiny – tolko Kinkel.

Z toho, čo bolo povedané, vyplýva pomerne jasne, čo môžeme. V prvom rade sa môžeme približovať k NATO postupne, krok za krokom tak, aby predovšetkým v Rusku nevznikol dojem, že naše približovanie sa k NATO je krokom namiereným proti Rusku. Na postupné približovanie k NATO je už vytvorený aj inštitucionálny rámec. Je ním Koordinačná rada NATO, ktorej členmi sú štáty vyšehradskej skupiny, ale aj Rusko, Ukrajina, Bielorusko a ďalšie.

Inou cestou, ktorú propaguje časť publicistiky na Slovensku, je hlasné domáhanie sa vstupu do NATO, bez akéhokolvek ohľadu na to, čo si o našom vstupe myslí Rusko. Ako by sme takýmto hlasným pokrikom mali prinútiť Západ, aby predsa len prevzal za nás bezpečnostné záruky. Za najotvorenejší príklad publicistiky tohto druhu na Slovensku pokladám článok Svetoslava Bombíka „O čo ide Rusku“, publikovaný v SME v deň návštevy prezidenta Borisa Jelcina v Bratislave. Je to jednoznačná orientácia na Západ, bez predbežného prieskumu, či nás na Západe skutočne chcú a v takom rozsahu, v akom sa toho domáhame. Táto publicistika vychádza z premisy katastrofického scenára na Východe, to znamená, zmocnenie sa vlády radikálnymi nacionalistickými a neokomunistickými kruhmi, azda občianska vojna či niečo podobné.

Okrem necitlivosti voči nášmu dvojvektorovému postaveniu táto publicistika má nevýhodu, že zafažuje naše vzťahy s Ruskom a nijako nevylepšuje naše vzťahy so Západom.

Občas sa hovorí alebo píše, že NATO by malo prijať rozhodnutie o prípadnom prijatí štátov Vyšehradskej štvorky na januárovom summite. Skôr pochybujem, že januárový summit prijme jednoznačné rozhodnutie v tejto otázke. Taký závažný krok sa predsa nerozhoduje až na samotnom stretnutí. Vrcholná konferencia obyčajne iba posväti rozhodnutie dozreté už skôr. Nič však nenasvedčuje, že by NATO už dozrelo na prijatie štátov Vyšehradskej štvorky, skôr naopak. Spojené štáty a Veľká Británia sa dosť jasne vyjadrili proti nášmu prijatiu do NATO. Nechcú nás prijať, pretože nepokladajú NATO za dosť silné, aby rozšírilo svoje bezpečnostné záruky na strednú Európu a bez dostatočnej sily NATO by rozšírenie záruk bolo príliš riskantné a mohlo by sa ukázať aj ako neúčinné.

Kresťanskodemokratické hnutie prijalo ešte vo februári tohto roku vyhlásenie k zahranično-politickej orientácii Slovenska. Vyhlásenie odzrkadľuje oba vektory nášho postavenia tým, že sa vyjadruje za vstup Slovenska do NATO a zároveň vyjadruje solidaritu Slovenska s národmi východnej Európy. Pri starostlivom zvažovaní vlastných záujmov, oprávnených záujmov iných a kultivovaní pocitov solidarity s inými národmi možno oba ciele dosahovať súčasne.

Reálne a pravdivé videnie skutočnosti je vždy cnosťou. Nikoho neuráža a posilňuje vlastnú pozíciu. Slovensko sa nesmie hanbiť za oba vektory svojej národnej existencie. Pokúsme sa ich oba rozvíjať. Ak by sme jeden z nich potlačili, bolo by to zlé znamenie pre čas, ktorý príde.

Prednáška na konferencii „Miesto Slovenska vo svete“
v Bratislave dňa 16. októbra 1993